

ПОГРОЗА АБО НАСИЛЬСТВО ЩОДО ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ: АНАЛІЗ АБСОЛЮТНИХ КІЛЬКІСНО-ЯКІСНИХ ПОКАЗНИКІВ

ТАНЬКО Андрій Валерійович - здобувач кафедри кримінального права та кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 343.9 (477)

В статті розглядається проблема встановлення абсолютних кількісно-якісних показників угрозы или насилия в отношении работников правоохранительных органов. Проанализированы и установлены общие тенденции существования основных количественно-качественных показателей данного вида преступления. Делается вывод о необходимости установления данных показателей в пределах криминологического анализа угрозы или насилия в отношении работников правоохранительных органов.

Ключові слова: абсолютні показники, кількісно-якісні показники, погроза або насильство щодо працівників правоохоронних органів.

Запобігання будь-якому виду злочинів потребує повних і точних даних про справжній стан цього явища. Необхідне встановлення кількісних і якісних ознак злочинності, таких як рівень, динаміка, латентність, географія розповсюдженості та просторово-часові параметри (місце та час вчинення).

Враховуючи вищезазначене, метою нашої наукової статті є дослідження проблеми абсолютних кількісно-якісних показників погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів.

Одним із основних елементів кримінологічної характеристики як злочинності взагалі, так і того чи іншого виду злочинів, є її рівень. Під рівнем злочинності потрібно розуміти кількісну характеристику злочинності у конкретно взятій державі або

суспільстві на конкретну дату або за певний період часу, яка включає до себе кількість вчинених злочинів і кількість осіб, що їх вчинили (абсолютні показники), та коефіцієнти злочинності (відносні показники) [1, с. 19; 2, с. 64; 3, с. 87]. Злочинність досліджується як явище, що рухається і змінюється у часі і просторі як у цілому, так і у своїх структурних частинах. Тому стан і структуру цього негативного соціального явища необхідно аналізувати і у динаміці [4, с. 82]. При аналізі динамічних рядів злочинності за тривалі проміжки часу розкриваються закономірності і тенденції її розвитку [5, с. 41]. Це має виключне значення для оцінки стану злочинності, її прогнозу на найближче і віддалене майбутнє, розробки стратегії і тактики боротьби зі злочинністю [6, с. 85].

Досліджуючи кількісно-якісні показники злочинності, перш за все, доцільно звернутися до аналізу абсолютних показників кількості злочинів (того чи іншого виду), вчинених на території України, оскільки, на відміну від відносних величин, абсолютні величини свідчать про фактичні розміри, обсяги тих чи інших соціальних явищ, що аналізуються в певних умовах місця і часу [5, с. 37]. При цьому, для розуміння масштабів досліджуваних злочинів у структурі загальної злочинності та його змін у динаміці звернемося до аналізу відповідних показників у порівнянні з кількістю усіх зареєстрованих злочинів у країні, а також злочинів даного виду (Таблиця 1).

Таблиця 1

Загальна кількість зареєстрованих злочинів у співвідношенні з кількістю зареєстрованих злочинів за ст.ст. 338-360 та ст. 345 КК України.

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Загальна кількість зареєстрованих злочинів у звітному періоді	1351983	556351	1040210	485725	420900	401293	384424	434678	500902	515833	504027
Зареєстровано злочинів за ст.ст. 338-360 КК України	11074	13053	12322	13378	15985	21533	23352	22066	18008	15564	13864
Приріст до 2002 р., %	-	17,9	11,3	20,8	44,3	94,4	110,9	99,3	62,6	40,5	25,2
Приріст до попереднього року, %	-	17,9	-5,6	8,6	19,5	34,7	8,4	-5,5	-18,4	-13,6	-10,9
Частка від загальної кількості злочинів, %	0,8	2,3	1,2	2,8	3,8	5,4	6,1	5,1	3,6	3,0	2,8
З них: за ст. 345 КК України	426	470	491	500	571	723	719	727	682	529	305
Приріст до 2002 р., %	-	10,3	15,3	17,4	34,0	69,7	68,8	70,7	60,1	24,2	-28,4
Приріст до попереднього року, %	-	10,3	4,5	1,8	14,2	26,6	-0,6	1,1	-6,2	-22,4	-42,3
Частка від загальної кількості злочинів, %	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1
Частка від зареєстрованих злочинів за ст.ст. 338-360 КК України, %	3,8	3,6	4,0	3,7	3,6	3,4	3,1	3,3	3,8	3,4	2,2

Як свідчать статистичні дані [7; 8], за період 2002-2012 рр. усього в Україні було зареєстровано 6596326 злочинів. З них, 180199 – злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян - (ст.ст. 338-360 КК України).

Аналіз абсолютних показників фіксує зростання кількості злочинів у 2003, 2005-2008 рр. максимальна кількість злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян зареєстрована у 2008 р. – 23352, мінімальна – у 2002 р. – 11074.

Якщо брати до уваги показники приросту до 2002 р., то тут фіксуються такі

зміни у бік збільшення абсолютних показників: з 2004 по 2008 рр. вони зросли на 20,8-110,9%. З 2009 по 2012 рр. абсолютні показники почали знижуватися. Приріст до попереднього року свідчить про зростання у 2003 р. (17,9%), 2006 р. (19,5%), 2007 р. (34,7%) і зниження показників у 2004 р. (-5,6%), 2009 р. (-5,5%), 2010 р. (-18,4%), 2011 р. (-13,6%), 2012 р. (-10,9%).

Аналіз частки злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян (ст.ст. 338-360 КК України) від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів фіксує максимальні показники у період з 2007 по 2009 рр. (5,4%, 6,1%, 5,1%); мінімальні спостерігалися у 2002 та

2004 рр. – відповідно 0,8% і 1,2%. Середній показник частки становить 2,7%.

За ст. 345 КК України з 2002 по 2012 рр. було зареєстровано 6143 злочини (3,4% від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян і 0,1% – від загальної кількості зареєстрованих в країні злочинів). В абсолютних цифрах максимум припадає на 2007, 2008 та 2009 рр. (відповідно 723, 719 і 727 злочинів); мінімум – на 2002 р. (426 злочинів). Зауважимо, що з 2002 по 2009 рр. спостерігалось поступове зростання кількості злочинів за ст. 345 КК України, період зниження показників зафіксований у 2010-2012 рр.

Частка досліджуваного злочину від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів, найвищою виявилася у 2007-2009 рр. (по 0,2%), у 2003, 2005-2006, 2010-2012 рр. – по 0,1%. Частка від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян максимально високою була у 2004 р. – 4,0%, 2002 і 2010 рр. – по 3,8%, 2005 р. – 3,7%; низькою вона виявилася у 2012 р. (2,2%).

Приріст до 2002 р. свідчить про зростання показників злочинності за ст. 345 КК України у 2007-2009 рр. (69,7%, 68,8%, 70,7%) і зниження у 2012 р. (-28,4%). Приріст до попереднього року фіксує негативні зміни у 2003-2007 рр. (особливо у 2007 р. – 26,6%) і позитивні у 2010-2012 рр.

Отже, проведений аналіз свідчить, що у загальній кількості зареєстрованих злочинів спостерігалися значні стрибки вгору або вниз у 2002-2005 рр., у 2006-2012 рр. коливання також мали місце, але були не такими суттєвими. Кількість злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян з 2004 по 2008 рр. поступово, але стабільно зростає, а з 2009 по 2012 рр. знижується.

Інші дослідники також звертають увагу на те, що показники динаміки злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування

та об'єднань громадян не співпадають із відповідними показниками загальної злочинності в Україні, які з 2002 до 2008 р. демонстрували тенденцію до зниження (за виключенням 2003 р.), а з 2009 р. – зростання. Щодо злочинності в цілому, то загалом тенденція зниження її рівня у 2002-2008 рр. пов'язана з тим, що до 2008 р. не фіксувалося різких змін детермінаційного комплексу злочинності, практично всі кримінологічно значущі показники були на сталому рівні: соціально-економічні, культурно-психологічні, організаційно-управлінські, правові криміногенні фактори, параметри системи протидії злочинності. Подальше зростання її рівня було зумовлено наростаючими кризовими явищами у кредитно-фінансовій системі країни та, відповідно, соціальній сфері, непередуманими кроками у реформуванні системи ОВС та скорочення кадрів, зростанням рівня рецидивної злочинності, що можливо, на нашу думку, пояснити поступовим сплином строків відбування покарань значної кількості осіб, засуджених у пікові для криміногенної ситуації в нашій країні роки – кінець 90-х років минулого століття тощо [9].

Зростання абсолютних показників більш ніж у два рази з 2002 до 2008 рр. (що викликає досить серйозне занепокоєння з огляду на якісну характеристику родового об'єкту злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян) та їх зниження з 2008 р. всупереч загальним тенденціям змін криміногенної ситуації в країні (криміногенні фактори, стан системи протидії злочинності), як свідчать наведені вище розрахунки, на відміну від загального тренду злочинності в країні, ці зміни не мають характеру різких стрибків, а, навпаки, характеризуються поступовістю. Частка від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів у співвідношенні до абсолютних показників зростає та знижується відповідно до абсолютних цифр і у 2007-2009 рр. сягає максимальних відсоткових показників.

Як вказують фахівці, така картина може бути пояснена не стільки змінами у змісті

детермінант злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, скільки організаційно-управлінськими факторами, що впливають на їх виявлення та реєстрацію. Так, зокрема, практично всі найбільш суттєві коливання у зареєстрованому рівні досліджуваної групи злочинів співпадають у часі зі змінами у найвищих щаблях керівництва МВС України, а саме: відповідні ротації на посту міністра МВС відбувалися у серпні 2003, у лютому 2005, грудні 2006, жовтні 2007, січні 2010, листопаді 2011 року. Абстрагуючись від конкретних персоналій та зіставляючи кадрові трансформації керівного складу МВС з показниками рівня зареєстрованих злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, можна дійти до висновку, що суттєве зниження останнього припадає саме на управлінські каденції «жовтень 2007 – січень 2010» та «січень 2010 – листопад 2011». Саме у вказані періоди можна спостерігати суттєвий вплив політичних факторів на роботу системи МВС у цілому, а також недостатньо науково обґрунтовану кадрову політику щодо істотного скорочення чисельності персоналу ОВС. Останнє, зокрема, навіть на рівні статистичних закономірностей суттєво вплинуло на відповідні кримінологічно значущі показники [9].

Абсолютні показники за ст. 345 КК України з 2002 по 2007 рр. зростали і збільшилися у вказаний період з 426 до 723 злочинів, а з 2009 по 2012 рр. – знижувалися з 727 до 305 злочинів, тобто більше, ніж у два рази. При цьому, частка від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів була невеликою – до 0,2% і відповідає тенденціям коливань абсолютних показників. Частка ж від загальної кількості зареєстрованих у країні злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян відрізняється від абсолютних показників – у 2002-2004 рр. вона збільшувалася або зменшувалася і у 2004 р. взагалі має максимальний відсотковий показник (4,0); з 2005 по 2008 рр. показники частки зазна-

ли зниження, хоча абсолютні показники у вказаний період, навпаки, зростали; у 2010 р. частка аналізованих злочинів знову збільшилася до досить високого рівня (3,8) і лише потім почала знижуватися.

Виникає питання з чим пов'язані такі різкі зміни у динаміці безпосередньо погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів?

Тут знову слід звернути увагу на застереження фахівців щодо викривлення криміногенної ситуації через залежність відомостей офіційної державної статистичної звітності від організаційно-управлінських факторів. Мова йде про аналіз структури відповідної групи злочинів, виявлення її змін у динаміці та фіксації тих її складових, які чинять найбільш суттєвий вплив на показники загального рівня досліджуваних злочинів. Перш за все варто звернути увагу на структуру злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян за критерієм їх тяжкості. Аналіз кримінально-правової структури аналізованих видів злочинів засвідчує залежність зазначених трендів, в основному від показників рівня таких злочинів невеликої тяжкості, як: а) підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК України); б) викрадення, привласнення документів, печаток, штампів, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (ст. 357 КК України); в) погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу (ст. 345 КК України); г) опір представнику влад, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві (ст. 342 КК України). Так, незважаючи на тенденції до зростання кількості особливо тяжких, тяжких та злочинів середньої тяжкості, що сформувалася у 2010 р., злочини невеликої тяжкості демонстрували зниження рівня, що в цілому й зумовило загальну негативну динаміку. Аналогічна ситуація, але протилежна за

значенням спостерігалась і у період з 2003 по 2006 р., коли кількість особливо тяжких, тяжких злочинів та злочинів середньої тяжкості скорочувалась, а злочинів невеликої тяжкості суттєво збільшувалась, що також визначила тренд цього періоду до загального зростання. Викладені обставини підштовхують до висновку, що зниження рівня злочинів проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, яке фіксується, починаючи з 2009 р., обумовлене вибірковою лібералізацією політики протидії злочинам невеликої тяжкості [9].

Про те, що зміни у динаміці погроз або насильства щодо працівників правоохоронних органів значною мірою обумовлені змінами політики правоохоронних органів щодо орієнтації на реєстрацію злочинів тих чи інших видів (переважно невеликої тяжкості), свідчить аналіз статистичних даних щодо рівня розкриття даного злочину.

Як уже зазначалося, з 2002 по 2012 рр. було зареєстровано 6143 злочини за ст. 345 КК України. Загальна кількість злочинів за ст. 345 КК України, кримінальні справи по яких знаходилися в провадженні у звітному періоді за дані роки склала 6978 злочинів. Кількість злочинів, слідство по яких вперше зупинено – 157 (максимум у 2005 р. – 24 злочини, мінімум – у 2012 р. – 6 злочинів).

Кількість злочинів за ст. 345 КК України, справи по яких закінчені розслідуванням у звітному періоді отримала загальний показник у 6065 злочинів (що дорівнює 87,0% від загальної кількості злочинів за ст. 345 КК України, кримінальні справи по яких знаходилися в провадженні у звітному періоді). Найбільші абсолютні показники фіксуються у 2008 та 2009 рр. (відповідно 717 та 720 злочинів), найменший – у 2012 р. (346 злочинів).

Аналіз приросту до 2002 р. свідчить про суттєве зростання кількості злочинів, справи по яких закінчені розслідуванням у звітному періоді, протягом 2006-2009 рр. (у цей період показники збільшувалися відносно 2002 р. на 68,4%-73,9%), до 2006 р. також фіксується підвищення показників, але незначне. У період з 2010 по 2012 рр.,

навпаки, спостерігається зниження показників (до -16,4% у 2012 р. відносно 2002 р.).

Приріст до попереднього року свідчить про збільшення кількості злочинів, справи по яких закінчені розслідуванням у звітному періоді, у 2004, 2006 та 2007 рр. (приріст відповідно склав 14,5%, 14,4% та 29,1%) і їхнє зниження у 2011 та 2012 рр. (-24,0% та -34,8% приросту відповідно).

Що стосується частки злочинів за ст. 345 КК України, справи по яких закінчені розслідуванням у звітному періоді, від загальної кількості цих злочинів, кримінальні справи по яких знаходилися в провадженні у звітному періоді, то максимальною вона виявилася у 2012 р. (93,5%), трохи нижчою у 2010 р. (89,5%) та 2011 р. (87,9%), мінімальною – у 2003 р. (82,6%). Щодо динаміки даного показника, то якщо у 2002-2005 рр. спостерігається його коливання, то вже з 2006 по 2012 рр. має місце поступове, але стабільне його збільшення.

Таким чином, в абсолютних показниках з 2002 по 2004 рр. спостерігалось збільшення злочинів за ст. 345 КК України, справи по яких закінчені розслідуванням у звітному періоді, від загальної кількості цих злочинів, кримінальні справи по яких знаходилися у провадженні у звітному періоді, у 2005 р. їх кількість трохи зменшилася, але вже з наступного 2006 р. показники різко сягнули вгору і ця тенденція тривала до 2009 р. (з 472 до 720 злочинів); з 2010 по 2012 рр. відбулося зниження показників більше, ніж вдвічі – до 346 злочинів наприкінці періоду, що в цілому відповідає загальній тенденції змін кількості зареєстрованих злочинів аналізованого виду.

Підводячи підсумок нашого невеликого дослідження, хотілось би наголосити на наступному: встановлення абсолютних кількісно-якісних показників дає можливість розкрити один з напрямків кримінологічної характеристики погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема встановлення абсолютних кількісно-якісних показників погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів. Проаналізовані та встановлені загальні тенденції існування основних кількісно-якісних показників даного виду злочину. Робиться висновок про необхідність встановлення даних показників у межах кримінологічного аналізу погрози або насильства щодо працівників правоохоронних органів.

SUMMARY

The paper addresses the problem of establishing absolute quantitative and qualitative indicators of threats or violence against law enforcement officers. Analyzed and established general trends exist basic quantitative and qualitative indicators of this type of crime. The conclusion about the need for these indicators within criminological analysis of threats or violence against law enforcement officers.

Література

1. Даньшин И. Н. Преступность: понятие, общая характеристика, причины и условия : учеб. пособие / И. Н. Даньшин. – Киев : Изд-во УМК ВО при Минвузе УССР, 1988. – 88 с.
2. Криминология. Общая часть : учебник : / под ред. В. В. Орехова. – СПб. : Изд-во С. – Петербург. ун-та, 1992. – 216 с.
3. Словарь криминологических и статистических терминов / сост. Кальман А. Г., Христич И. А. – Харьков : Гимназия, 2001. – 96 с.
4. Криминология : учебник / под ред. В. Г. Лихолоба, В. П. Филонова. – К. – Д., 1997. – 398 с.
5. Криминологія. Загальна та Особлива частини : [підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.] / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд ; за ред. проф. І. М. Даньшина. – Х. : Право, 2003. – 352 с.
6. Криминология : учебник / под ред. В. Н. Кудрявцева, В. Е. Эминова. – М. : Юристъ, 2004. – 734 с.
7. Звіт МВС України про злочинність (форма № 1, затверджено Наказом Держкомстату України від 10.12.2002 р. № 436, Наказом МВС України від 04.11.2003 р. - № 1291, Наказом МВС України від 16.01.2008 р. № 16, Наказом МВС України від 27.07.2010 р. № 332) за 2002-2012 роки.
8. Звіт МВС України про осіб, які вчинили злочини на території України (форма № 2, затверджено Наказом Держкомстату України від 10.12.2002 р. № 436, Наказом МВС України від 04.11.2003 р. № 1291, Наказом МВС України від 16.01.2008 р. № 16, Наказом МВС України від 27.07.2010 р. - № 332) за 2002-2012 роки.
9. Ігнатов О.М. Криминологічний аналіз рівня, динаміки та структури злочинів про авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян / О. М. Ігнатов, Ю. В. Орлов // Європейські перспективи. – 2012. – № 4. – Ч. 1. – С. 118-125.